

**Алла Петрівна
Малішевська,**
директор
гімназії «Потенціал»,
м.Київ, Україна

**Володимир Вікторович
Хмелько,**
практичний психолог
вищої категорії
гімназії «Потенціал»
м. Київ, Україна

**Наталія Миколаївна
Хмелько,**
психолог-методист гімназії
«Потенціал»
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО І ОБДАРОВАНА ДИТИНА

УДК 159.98

Психологическое насилие в семье создает немало проблем для развития одаренной личности. Руководствуясь, как будто, благими намерениями, родители, забывая о том, что только любовь, внимание, уважение, понимание и терпение могут помочь создать условия для раскрытия одаренности ребёнка, часто применяют методы, которые целиком укладываются в определение психологического насилия. В этой статье авторы приводят результаты исследований влияния симбиоза и авторитаризма на формирование недостатков личностного развития одарённого ребёнка.

Ключевые слова: личность, развитие, психологическое насилие, симбиоз, одарённый ребенок.

Psychological abuse in the family creates many problems for the development of gifted individuals. Following the supposedly well-intentioned parents, forgetting that only love, attention, respect, understanding and patience can help create the conditions for opening gifts baby frequently used methods are quite fit the definition of psychological violence. In this article, authors present the results of studies of the impact of symbiosis and authoritarianism on the formation of defects of personality development of the individual.

Key words: individuals, development, psychological abuse, symbiosis, gifted child.

Більшість людей не усвідомлюють, що постійно живуть в середовищі, де психологічне насильство є нормою життя. По суті вони є його постійними жертвами. Така ситуація, на жаль, спостерігається в усьому світі.

Психологічне насильство не завжди можна зафіксувати, зареєструвати, а тим більше, підтвердити, якщо справа дійде до суду. Це особлива форма насильства, наслідки якого можуть проявитись через деякий час – місяць, кілька місяців, півроку, рік, а то і кілька років.

То, що ж воно таке – психологічне насильство? Чому воно таке поширене? І чому більшість людей не готові жити нормально, не використовуючи психологічне насильство в побуті, в спілкуванні з рідними, близькими, друзями, навіть не підозрюючи що це можливо?

Відповідно до закону «Про попередження насильства в сім'ї», який було прийнято у 2002 році, психологічне

насильство в сім'ї визначається як – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї, шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Вікіпедія дає визначення психологічному, а також емоційному або моральному насильству, як формі насильства, що може призводити до психологічних травм, тривожності, депресії та посттравматичного стресового розладу. Цей вид насилля частіше всього відбувається в ситуаціях дисбалансу влади, наприклад, при таких насильницьких стосунках, як утиск та пригнічення на робочих місцях, дітей вдома, у дворі, нвчальному закладі, а також насилля над дітьми з боку батьків, дорослих та вчителів.

Український педагогічний енциклопедичний словник С.У. Гончаренка дає таке визначення насильству в сім'ї: «жорстоке поводження й нехтування дітьми, яке на сьогодні є однією з важливих проблем суспільного здоров'я і провідною причиною дитячого травматизму й смертності у багатьох країнах.... Розрізняють чотири типи жорстокого поводження з дітьми: 1) фізичне насильство; 2) сексуальне насильство; 3) психологічне насильство; 4) нехтування (хронічна нездатність батьків або опікунів забезпечити елементарні потреби дитини, якій ще не виповнилося 18 років)» [6].

І тут же говорить про насильство у навчальному закладі: «вид насильства, коли має місце застосування сили між учнями або вчителями стосовно учнів, і в педагогічній практиці – вкрай рідко – учнями стосовно вчителів. Насильство у навчальному закладі – форма примусу, підкорення з метою завоювання, збереження, панування прав, привілеїв, найчастішими є прояви фізичного і психічного (емоційного) насильства» [там же].

По шкалі конфліктів (CTS), що використовується в багатьох психологічних дослідженнях, характерні прояви психологічного насильства об'єднані в три загальні категорії:

- *вербальна агресія* (наприклад, висловлювання, які викликають образу або роздратування);
- *домінантна поведінка* (наприклад, обмеження спілкування людини з її родичами);
- *прояв ревності* (наприклад, звинувачення в подружній зраді) [1].

Окрім того, до проявів психологічного насильства відносяться також дії, спрямовані на приниження самооцінки і самоповаги людини до себе (наприклад, постійна критика, приниження, заниження можливостей людини), залякування, погрози завдати фізичної шкоди собі, партнеру, дітям, друзям або їх родичам, вбивство домашніх тварин, знищення особистих речей партнера, насильницька ізоляція від сім'ї або друзів.

Психологічне або емоційне насильство може бути зумисним, усвідомленим чи не усвідомленим, але це завжди поведінка, яка продовжується протягом певного часу, а не є поодиноким випадком. [1].

Як бачимо, є багато проявів психологічного насильства, але перелік їх буде не повним, якщо не додати ще авторитаризм батьків, невиконання ними своїх прямих обов'язків по вихованню дітей (занедбаність, нелюбов до дитини, не приділення дитині необхідної уваги), лихослів'я, симбіотичні стосунки (гіперопіка). Це призводить до сумного результату. В поведінці дитини з'являються прояви агресії, протесту, небажання вчитись і працювати, а іноді й жити (суїцид).

У нашій країні існує кримінальна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність членів сім'ї, які вчинили психологічне насильство над дітьми, відповідно до закону «Про попередження насильства в сім'ї». Але, на жаль, притягнути до відповідальності батьків та інших дорослих, які проявляють насильство по відношенню до дітей, не так просто, тому що, як говорилось вище, зафіксувати його важко.

У державі зроблено все для того, щоб захистити дітей від насильства взагалі і від психологічного в тому

числі (розроблені закони, визначена відповідальність за їх порушення, розроблені заходи по попередженню насильства в сім'ї), але воно існує і, більше того, з кожним роком кількість постраждалих від психологічного насильства зростає. Більше того, ця тенденція існує не тільки в нашій країні, вона характерна для багатьох цивілізованих країн світу. Так, наприклад, в Польщі, в США, Німеччині і в багатьох інших країнах світу громадськість стривожена постійним зростанням кількості випадків насильства в сім'ях.

За показниками міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» кількість постраждалих від фізичного насильства в 2011 році складає – 44,7% від загальної кількості зареєстрованих випадків. Кількість постраждалих від психологічного насильства – 44,1%, від економічного – 6,5%, сексуального – 4,7%. Як бачимо, кількість постраждалих від фізичного і психологічного насильства приблизно однакова. І це обумовлено тим, що види насильства пов'язані одне з одним. Фізичне насильство може починатися з психологічного і супроводжуватись ним, а психологічне насильство може перейти у фізичне. Оскільки сексуальне та економічне насильства теж супроводжуються психологічним, то можна вважати, що загальна кількість потерпілих від психологічного насильства складає 100%.

За даними російських служб екстренної психологічної допомоги дітям та підліткам (телефон довіри) у 80% випадків звернень йдеться про сімейне насилля, а поширеною формою сімейного насилля є психологічне насилля (див. Всеросійський конкурс пам'яті Матері Терези. Програма «Дитинство без насилля та жорстокості», 1998). Багато в чому подібні співвідношення форм насилля над дітьми та підлітками у США. Так, зокрема, лише 14% звернень за допомогою – це звернення, пов'язані з сексуальним насильством [2].

Вище наведені дані, це тільки верхівка айсбергу. Набагато більше випадків всіх видів насильства, особливо сексуального, не заявлені і не зареєстровані у соціальній службі, міліції та інших відповідних службах. Часом люди не хочуть «виносити сміття з дому», соромляться того, що скажуть люди, бояться, що до них зміниться ставлення їх оточення, є такі (і немало), хто звик до насильства і не вважає, що можна жити інакше. Вони залякані насильниками і не вірять, що їм хтось може допомогти.

Що ж є причиною поширення такої патологічної поведінки в сім'ї? Людство складається з держав. Держави складаються з областей, районів, міст, сіл тощо. А менш організованою частинкою людства є сім'я, яка є основою всього.

Ще Арістотель сказав, що «кожна сім'я – частина держави». Тому, почнемо шукати причини виникнення проблеми, вивчаючи сучасну українську сім'ю через призму історичних закономірностей та психологічних досліджень.

На нинішньому історичному етапі наявна сумна тенденція до духовного падіння всього людства, відходу від природи, віри в добро, у власні сили, людей тощо. Зникають моральні та етичні обмеження, що дозволяли б людині духовно зростати. Це

проявляється в мистецтві (живопис, проза, поезія, кіно, театр), на телебаченні в різних шоу, ЗМІ. Політична та економічна кризи теж «підливають олії у вогонь». При цьому йде пригнічення людини, як творчої особистості, що викликає відповідний протест.

Якщо заглибитись в історію розвитку людства, можна побачити, що така ситуація повторюється на початку кожного століття, але відповідно на іншому рівні. Чому це відбувається таке повторення? Може це і є розвиток суспільства по спіралі і він є фатальним?

Але кожне нове століття народжує людей, які, вивчаючи і досліджуючи те чи інше явище, допомагають зрозуміти його та уникнути негативних наслідків. Це стосується і психологічного насильства над особистістю.

Психологічне вивчення насильства в сім'ї полягає в систематизації проблематики міжособистісних дитячо-батьківських взаємовідносин, що розвиваються як неадекватне батьківство, що заважає нормальному функціонуванню сім'ї [3].

Англійський психолог Аліса Міллер в своїй праці «Для твого особистого блага» описала комплекс виховних дій, які вона назвала «отруйною педагогікою», що травмують особистість дитини,

Використовуючи правила «отруйної педагогіки», батьки, щиро вважаючи, що роблять все для блага дитини, при цьому калічать їхні душі. В такій ситуації формуються залежні особистості, не соціалізовані, зі «вбитою душею», які, виростаючи, також стають «душогубами». І все повторюється знову, але в новому поколінні.

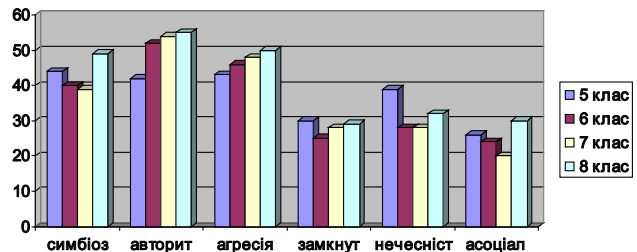
Методи, якими батьки досягають послуху, різні: психологічні засідки, обман, дволикість, намовляння, маніпуляції, залякування, ізоляція, приниження, недовіра, недодання любові, знецінення дорослими всього того, що робить дитина в сім'ї («У тебе руки не з того місця ростуть – краще нічого не чіпай!», «Все одно нічого хорошого не вийде»). Все це і є головними ознаками психологічного насильства над дітьми в сім'ї [4].

Таке ставлення батьків до дітей викликають прояв в них відповідних ознак. Ознаками психологічного насильства можуть бути: замкненість, демонстрація повної відсутності страху (асоціальна поведінка), неврівноважена поведінка (імпульсивність); агресивність, схильність до нищення й насильства, нечесність, уповільнене мовлення, нездатність вчитися, надто висока зрілість та відповідальність у порівнянні зі звичайними для цього віку; уникання однолітків, бажання гратися лише з маленькими дітьми, занижка самооцінка, тривожність; намагання справити враження людини, що живе в злиднях; демонстрація страху перед появою батьків; страх фізичного контакту, острах іти додому; депресія, спроби самогубства, вживання алкоголю або наркотиків; психосоматичні хвороби, на кшталт болю в животі (неврастенія); нав'язливі страхи (фобії); насильство по відношенню до свійських тварин, та взагалі до більш слабких істот; почуття провини за отримання фізичних ушкоджень тощо.

Ознаки психологічного насильства в сім'ї з боку батьків можна виявити за допомогою тесту «Ставлення батьків», авторів А. Я. Варга, В. В. Століна. Тест допомагає

визначити рівень авторитаризму батьків, симбіотичних стосунків батьків та дітей, визначення дитини, як «маленького невдахи», прийняття – відчуження дитини батьками, а також соціальну бажаність дитини.

Ми використали тест «Ставлення батьків» у нашій гімназії, опитавши учнів 5-х – 8-х класів. Результати виразили у діаграмі 1 (див. діаграму 1).

Діаграма 1. Взаємозв'язок між симбіотичними стосунками і авторитарністю батьків та вадами особистісного розвитку дітей

На діаграмі бачимо залежність вад особистісного розвитку дітей (агресії, замкненості, нечесності, асоціальності, тест ДВОР З.Карпенко) від авторитарності і симбіотичних стосунків з дітьми їх батьків (тест «Ставлення батьків» А. Я. Варга, В. В. Століна). Дослідження проводилось протягом 4-х років в одному дитячому колективі, де вчилос (в середньому) 22 дитини.

Ми бачимо, що рівень агресії дітей змінюється відповідно до зміни рівня авторитарності батьків, а зміна рівня симбіозу в стосунках батьків та дітей відповідають зміні рівнів замкненості, нечесності та асоціальності дітей, що свідчить про відповідну психологічну реакцію з боку дітей на дію батьків.

Таким чином, виявити психологічне насильство за результатами тестування дітей та батьків можна до того, як у дитини виникне конфлікт у сім'ї чи навчальному закладі, з моменту проведення тестування.

Виявивши ознаки, згадані вище, ми можемо констатувати наявність психологічного насильства в сім'ї, що дає можливість працювати з батьками, з метою попередження або усунення, а, можливо, загострення стосунків обдарованої дитини не тільки з батьками в сім'ї, але й поза нею.

Використані літературні джерела

1. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Дані US Department of Health and Human Service цит. по R. Lawson et.al., 1998. P. 370
3. Орлов А. Б. Психологические аспекты насилия в семье. <http://mysteria.com.ua/book/export/html/47>.
4. Аліса Міллер «Для твоего собственного блага» 1980 г.
5. Герасименко М. В. Психологічне насильство над дитиною: форми, наслідки. <http://intkonf.org/gerasimenko-mv-psiologichne-nasilstvo-nad-ditinoju-formi-naslidki/>.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 662с.